

Ingmar Bergman: Gustav Adolfs tal i Fanny och Alexander

Talare

Ingmar Bergman
Regissör, dramatiker, författare

Omständigheter

Mot slutet av Ingmar Bergmans film *Fanny och Alexander* (1982) förekommer ett stort tal. Bergman har alltid visat stor misstro mot all form av överhet och förkonstlat eller förtryckande språk. I regel är det bara hycklande och lögnaktiga människor som håller tal i hans filmer, liksom hos Strindberg.

Karaktären Gustav Adolf, fru Helena Ekdahls yngste son, har fått barn med tjänsteflickan Maj. Han håller talet under middagen efter dopet. Här försvarar han rättens att söka sin lycka i "den lilla världen", när den stora världen är grym och galen. Detta påminner om Henrik Ibsens *Vildanden*, där familjen också heter Ekdahl. Där beskrivs svaga människor som söker trost i sina drömmar och illusioner. Så uppträder en man som ställer höga krav på sanning och idealitet, och som vill befria dem från sina livslögnar. Men därmed trasar han också sönder deras liv. I Bergmans film uppträder den dystre biskop Vergerus på samma sätt. När Gustav Adolf i sitt tal säger "Berova en människa hennes undanflykter och hon blir vansinnig och börjar slå omkring sig", låter det som ett eko från Ibsen. Det vissa kallar livslögn har kanske sitt värde ändå – det blir filmens resigerade och försonande grundstämning.

Motsatsparet den lilla och den stora världen kom även att användas politiskt under 1980-talet. Ideologiskt drevs idén framför allt av Hans Zetterberg, sociolog och under några år chefredaktör på Svenska Dagbladet, som återkom till den i såväl artiklar som i moderaternas interna programarbete. Zetterberg härledde tanken tillbaka till sekelskiftet och menade att den "lilla världen" består av "familjen, släkten, vänskretsen, hembygden, de naturliga nätverken". Den "stora världen", däremot, utgörs av "förvaltningarna, institutionerna, företagen, marknaderna, partierna, fackförningarna".

Distinktionen hade udden riktad mot dem – främst socialdemokrater och socialliberaler – som vill "utsträcka den lilla världens solidaritet till att gälla också i den stora världen". Poängen är just att det rör sig om två skilda världar, som inte får sammanblandas. Det som gäller i den lilla världen kan inte överföras till den stora (och vice versa). Samma tanke ligger förborgad i Gustav Adolfs doptal, må vara utan direkta politiska anspelningar. Man ska leva i det lilla, heter det, och "ge tusan i de stora sammanhangen".

Så speglar talet i Ingmar Bergmans film en ideologisk förskjutning i Sverige från det sena 1960-talets betoning av samhällsproblem, både utomlands och hemmavid, till 1980-talets fokusering på individen, intimsfären och familjen.

Mina kära, dyra vänner, ja, jag är fruktansvärt rörd. Kära Vänner, käraste Mamma, högt älskade hustru Alma, och min älskade Emilie, vackrare än nånsin, och mina underbara barn Petra, Jenny och Putte och högst densamma lilla Helena Viktoria, som ligger här så snällt i sin säng och Majaflickan som jag tycker så mycket om! Samt min oförliknelige broder Carl och hans ljuva maka och min högt värderade vän Isak Jacobi, som gjort denna familj omätliga tjänster, kära fröken Vega och fröken Ester och ni go vänner som så trofast hjälper oss i livets uppförsbacke. Sist men icke minst, kära och beundrade, högst talangfulla och genialiska konstnärer, om jag kunde skulle jag sluta er alla till mitt bröst och trycka en ömhetens kyss på edra ännen, en kyss, som mer än alla ord skulle säga er min kärlek och min glädje. Skal allesammans! Tänk att nu är vi

återigen tillsammans, nu har vår lilla värld slutit sig omkring oss i trygghet, vishet och ordning efter en tid av skräck och förvirring. Dödens skuggor har förflyktigats, vintern är jagad på flykt och glädjen har återvänt till våra hjärtan. Nu måste jag ta mig en titt på lilla Helena Viktoria. Nej, nu ska jag hålla tal, titta hon skrattar åt mig, min dotter Helena Viktoria, ja skratta du åt din gamle far och bry dig inte om vad han säger. Det är bara dumheter! Min visdom är enkel, det finns nog folk som föraktar min visdom. Men det ger jag fan i, förlåt Mamma, jag ser att du höjer ditt högra ögonbryn, du tycker att din son pratar för mycket, var lugn. Jag ska fatta mig kort. Alltså och följaktligen: Vi Ekdahlar är inte komna till världen för att genomskåda den, tro aldrig det. Vi är inte utrustade med apparater för dylika exkursioner. Det är bäst att ge tusan i de stora sammanhangen. Vi ska leva i det lilla, i den lilla världen. Den ska vi hålla oss till och den ska vi odla, och göra det bästa utav. Plötsligt drabbar döden, plötsligt öppnar sig avgrunden, plötsligt ryter stormen och katastrofen är över oss, allt det där vet vi. Men vi vill inte tänka på de där otrevligheterna. Vi Ekdahlar älskar våra undanflykter. Beröva en mänska hennes undanflykter och hon blir vansinnig och börjar slå omkring sig. Mänskor måste för fan vara begripliga, annars vågar vi vare sig älska dem eller tala illa om dem. Världen och verkligheten ska vara fattbar, så att vi med gott samvete kan klaga över enformigheten. Var inte ledsna, kära, storartade konstnärer, aktörer och aktriser, vi behöver er lik förbannat. Det är ni som ska ge oss våra utomvärldsliga rysningar eller ännu hellre våra inomvärldsliga förnöjelser.

Världen är en rövarkula, det mörknar mot natt. Ondskan sliter sina fjättrar och går över världen som en galen hund. Förgiftningen drabbar oss alla, oss Ekdahlar och alla andra. Ingen går fri, inte ens Helena Viktoria eller lilla Aurora. Så kommer det att bli. Därför finns det anledning att vara lycklig när man är lycklig, vara snäll, givmild, öm och god. Därför är det nödvändigt, och inte minsta skamligt, att glädja sig åt den lilla världen, den goda maten, det milda leendet, fruktträden som blommor, valserna.

Ja, nu mina kära, mina älskade vänner, nu har jag pratat slut och ni får ta det för vad ni vill – en obildad restaurangdirektörs sentimentala utgjutelser eller en lallande gubbes eländiga snack. Det bryr jag mig inte om. Jag håller en liten kejsarinna i mina armar. Det är fattbart och ändå omätligt. En dag bevisar hon att jag har fel i allt vad jag har sagt nu, en dag härskar hon inte bara över den lilla världen utan över alltsammans! Alltsammans!

Taggar

1980-tal, 1982, Man

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/ingmar-bergman-gustav-adolfs-tal-i-fanny-och-alexander>